

INDHOLDSFORTEGNELSE | Vore Kirkegårde

<i>Hovednummer:</i>	Stillingsbesættelse	45
O. Raahauge-Askegaard: De odenseanske kirkegårde 1811 —1962	Arkitektkonkurrence om kirkegård og et kapel i Esbjerg	45
	Registrering af træarter på kirke- gårde	46
<i>Tillæget:</i>	Folkeforbundet for tilsyn med tyske krigsgrave	46
Årsmøde 1969	Fra danske dagblade	47
Jubilæum	Fra blade og tidsskrifter	50
Fødselsdag	Resolutioner	51

Nr. 6 . Juli 1969 . Bind 23

*Tidsskrift udgivet af
Foreningen for Kirkegårds-kultur*

*Red.: Hortonom Axel Andersen,
Taastrup.*

*Eksp.: Kgs.inspektør Poul W. Olsen,
København.*

Årsmøde 1969. 718:061.22(489) F.f.K.

„Foreningen for Kirkegårds-kultur“ afholdt sit års-møde d. 17. juni på Bornholm. Mødet fik et fint forløb takket være en glimrende tilrettelæggelse, stor gæstfrihed og et usædvanligt fint vejr.

Årsmødet holdtes på Rønne Missionshotel; man måtte af hensyn til foredragsholderen, pastor J. Fabricius' andre gøremål tage foredraget først. Foredraget vil blive gengivet i sin helhed i nr. 7. Generalforsamlingen afholdtes kl. 10.30–12.30. Beretninger godkendtes eenstemmigt, bestyrelsesvalg blev som følger: V. Rud Nielsen genvalgtes, i stedet for prof. Sven-Ingvar Andersson valgtes graver Hans Larsen, Ringe, stenhuggermester Max Brinkløv, Slagelse, genvalgtes; i stedet for billedhugger, direktør Gunnar Hammerich, Ærøskøbing, valgtes kirkegårdsinspektør Poul Olsen, Frederiksberg, der bliver foreningens kasserer, idet V. Rud Nielsen ønskede sig fritaget for denne post. Stenhuggermester Kaj W. Nielsen, Viborg, ønskede ikke genvalg, i stedet valgtes stenhuggermester N. P. Nielsen, Ringkøbing. Som nyt 20.ende bestyrelsesmedlem valgtes pastor Jørgen Fabricius, Rønne. Til revisorer valgtes stenhuggermestrene Frans Bovin og Ole Nielsen med Helge Olsen som suppleant, alle København. I anledning af 50 års jubilæet den 29. september 1970 valgtes Århus som mødested.

Om eftermiddagen foretoges rundtur, hvor man besøgte De forenede Granitbruds fabrik og stenbrud i Rønne, Klemensker kirke og kgd., Nexø sandstensbrud i Bodilsker, Nexø gamle kirkegård.

Udførligt referat vil bringes i „Vore Kirkegårde“ nr. 7, oktober.

25 års jubilæum. 718:05(489)

Nielsen & Møllers bogtrykkeri i Roskilde fejrer den 1. august sit 25 års jubilæum.

I 24 år har Nielsen & Møllers bogtrykkeri trykt Vore Kirkegårde; det smukke håndværksmæssige arbejde vi har fået herfra fortjener, at vi markerer jubilæet med et: Hjertelig tillykke.

Fødselsdag. 718.007(489)

Søndag den 28. september fylder fhv. kirkegårdsinspektør Chr. Beck Skrydstrup 90 år.

Gennem 45 år har Skrydstrup haft sit virke under Københavns begravelsesvæsen, idet han i 1904 efter sin eksamen som havebrugskandidat blev ansat som assistent på Vestre kirkegård. Fra 1916–19

var han inspektør på Assistens kgd., og fra 1919–1949 var han inspektør på Vestre kgd.

Skrydstrups store fortjeneste som kirkegårdsinspektør ligger navnlig på den uddannelsespolitik, han fik skabt, gennem undergartnerstillingerne, som muliggjorde, at unge gartnere, især havebrugskandidater, fik en grundig uddannelse økonomisk og æstetisk, som Københavns begravelsesvæsen og ikke mindst provinsens kirkegårde har nydt godt af.

Gennem mange år var Skrydstrup medlem af redaktionsudvalget for Vore Kirkegårde, ligesom han har ydet mange bidrag, især om Vestre kirkegård til Vore Kirkegårde.

Hjertelig tillykke.

Stillingsbesættelse. 718.007(489)

Fra 1. juni er undergartner ved Københavns begravelsesvæsen, Hans Jensen, blevet ansat som kirkegårdsinspektør i Roskilde.

Arkitekt-konkurrence om kirkegård og et kapel i Esbjerg. 7.092:718:718(489.49)

Esbjerg kommune besluttede i december 1968 at indbyde til en konkurrence for at få ideer til en ny kirkegård på det 16 ha store areal i østbyen, der begrænses af jernbanelinien Esbjerg–Kolding mod syd, EL-vejen mod øst, af Veldbækvej mod øst og Nourupvej mod nord.

Danske Arkitekters Landsforbund har udformet konkurrencereglerne. Igennem idé-konkurrencen for udformningen af kirkegården og et kapel ønsker man at få belyst hvilke muligheder, der er for at udforme et kirkegårdsanlæg, der tager hensyn til funktion, en let og klar orientering foruden at opfylde de æstetiske krav i videste forstand, som et sådant anlæg kræver. Ved bedømmelsen vil der også blive lagt vægt på, om der ved planlægningen er tilgodeset rimelig økonomi.

I konkurrencebetingelserne ønskes, at der etableres 2 indgange med hovedindgang fra Nourupvej. Arealet skal udnyttes således, at der bliver 14.000 kistegrave og 6000 urnegrave, men kirkegården skal kunne tages i brug etapevis, så der skal vises, hvorledes konkurrencedeltagerne kunne tænke sig de arealer, der ikke tages i brug straks, udlagt og vedligeholdt. Foruden kapel med krematorium skal der også være kontor for kirkegårdsledelsen, og der skal bygges en materialgård, hvor der kan være plads til 15–20 mand, som man antager skal være beskæftiget på kirkegården ved fuld udbygning.

Den samlede præmie- og indkøbssum er på 60.000 kr., hvoraf der vil blive uddelt en førstepræmie på mindst 20.000 kr., mens det resterende beløb vil blive uddelt efter dommerkomiteens skøn. Forslag vil kunne indkøbes efter indstilling fra dommerkomiteen for mindst 5.000 kr. hver.

I dommerkomiteen er Esbjerg kommune repræsenteret af borgmester Henning Rasmussen, byrådsmedlemmerne husholdningskonsulent Johanne Rasmussen, gdr. Jens Chr. Jensen og fru Ingrid Sjørup samt pastor A. Arentoft og pastor F. Bøss, alle Esbjerg. Danske Arkitekters Landsforbund er repræsenteret af arkitekt DAL Tyge Arnfred, Foreningen af Danske Landskabsarkitekter, af landskabsarkitekt MDL Torben Michelsen og stadsgartner MDL Axel Thomsen, Foreningen af Danske Kirkegårdsledere, af kirkegårdsinspektør Holger C. Nielsen. Endelig er stadsbygmester DAL Frode Klok og kirkegårdsinspektør Carlo Strunck, Esbjerg, tilknyttet dommerkomiteen som rådgivere. Konkurrencens sekretær er arkitekt DAL Bent Røgind.

Forslag til konkurrencen skal være indleveret senest den 16. september 1969, og bedømmelsen af de indkomne forslag ventes afsluttet inden udgangen af september måned. Umiddelbart efter bedømmelsens afslutning vil samtlige forslag blive offentligt udstillet i Esbjerg.

Registrering af træ-arter på kirkegårde.

718(489):712.413

Til alle holdere af Landsby-Graveren er der i juni i år udsendt en henvendelse om medvirken ved en registrering af gamle og ældre træer på kirkegårde, også gamle kirkegårde i byer.

Det har vist sig, at det oftest er nogle få ganske bestemte træarter, der træffes på kirkegårde enten lige inden for digerne eller kirkegårdsmurene, eller som enligt eller parvis eller i firkant stående træer. Og det har ligeledes vist sig, at de selv samme ganske få træarter har været anset for urørlige i hvert fald endnu i forrige århundrede, f. eks. som enligt stående træer midt på gårdspladsen, på en åben plads i byen eller som parvis stillede træer lige ved indgangen til huset.

Vi vil være Dem meget taknemmelige, hvis De kan hjælpe os med oplysninger, især fra den lokale kirkegård, men meget gerne også fra andre.

Der ønskes især oplysninger om, hvilke træarter der er repræsenteret på kirkegården, men også gerne hvor mange individer af hver art, der findes, og om der tidligere har stået træer, der nu er fjernet, og i så tilfælde hvilke arter.

Oplysningerne bedes venligst sendt til: Botanisk Institut, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Rolighedsvvej 23, 1958 København V.

Johan Lange.

Folkeforbundet for tilsyn med tyske krigsgrave 50 års jubilæum.

718(43):061.22:718:725.945.2(43)

Efter første verdenskrig stiftedes der i Tyskland flere foreninger med det formål, at efterforske og

vedligeholde krigergrave; for at samle kræfterne blev disse sluttet sammen i een organisation: *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge*.

I 1916 udnævntes de første „gravforsorgsofficerer“, og der opbyggedes en krigsgravsafdeling under krigsministeriet. Det var en kreds af gravforsorgsofficerer, der i sommeren 1919 kom på den tanke, at danne en frivillig organisation til at tage sig af de faldnes grave. Den drivende kraft var Dr. Siegfried Emmo Eulen, Oldenburg. Den 13. nov. fandt den stiftende kongres sted, og den 16. december trådte den første medlemsforsamling sammen. Første præsident blev oberst G.a.D. Dr. Joseph Koeth og forretningsfører Dr. Siegfried Emmo Eulen. Der blev fastsat et mindste årsbidrag på 6 mark, men medlemstallet var kun lille, i 1930 var det steget til 138.000, 1937 465.000, og 1969 er der 690.000 medlemmer foruden byer og sogne.

Opgaverne i forbundets første år var varetagelse af interesser for efterladte, pasning af enkeltgrave, opklaring af personlige skæbner, men målet var at komme til at varetage den kæmpemæssige opgave at passe krigergravene i udlandet. I Frankrig omfattede loven af 8. februar 1921 også tyske krigsgrave, men ellers havde forbundet i 1930 ansvar for 382 kirkegårde i 16 lande. I 1925 fik man fastlagt folkesørgedagen, der bestod indtil nazisterne i 1934 lavede loven om heltemindedagen på den samme søndag. Sit emblem – de fem hvide kors – fik forbundet i 1926 efter udkast af professor E. Böhm, der tog motivet fra Grenadergraven i Graboviec, Polen. 1932 kunne den første udenlandske soldatergrav indvies, det var Langemark i Flandern, Belgien, og inden krigsudbruddet 1939 nåedes krigsgrave i Israel, Jugoslavien og Italien.

Ved krigsudbruddet 1939 blev forbundets personale underlagt værnemagten, og arbejdet gik i stå. I foråret 1944 indsatte Hitler en generalbaurat til anlæg af krigerkirkegårde. Herunder stilledes forbundet, og det truedes med opløsning.

Så kom sammenbruddet i 1945, og forbundet var sønderslået. Kontorerne i Berlin og München var bombet, planer, kartoteker og arkiver tilintetgjort. Forretningsfører Eulen var død af hårde sår på vestfronten den 20. januar 1945, og mange andre medarbejdere var borte.

Arbejdet blev genoptaget igen. Englænderne lod det fortsætte i deres zone uden særlig tilladelse, mens amerikanerne først efter forhandlinger gav tilladelse i 1946/67 og franskmændene først i 1950. Sovjet sagde nej og gør det stadig og har også nægtet at udlevere det af dem i 1945 beslaglagte materiale om soldatergrave.

I de 3 besættelseszoner begyndte man at samle de spredte grave til krigergravsteder, 1949 kunne indvies kirkegårde i Bad Zwischenahn og Edeweicht i Ammerland og Diersfordt i Niederrhein. Med udlandet optog man de første forbindelser straks efter krigsafslutningen og udførte registreringsarbejde og gav meddelelser til familien.

Forbundsrepublikken, der var dannet i 1949, overdrog i 1952 forbundet ansvaret for krigsgrave ifølge loven om krigsgrave vedtaget samme år. Re-

geringen begyndte derefter at slutte overenskomst med de lande, hvor der findes tyske krigsgrave. Den første var i 1952 med Luxemborg, derefter fulgte Norge, Belgien, Frankrig (for 2. verdenskrigs grave), Italien, Ægypten, Danmark (1962), Grækenland, Tunis og Sverige.

Nu var der lagt store opgaver hen til forbundet, og man tog fat; i 1955 kunne Sandweiler kirkegård i Luxemborg og Tobruk i Libien indvies. Siden har forbundet med financier støtte fra forbundsregeringen indrettet 46 soldaterkirkegårde i Europa, Libien og Ægypten, foruden planlægning af mange andre. Derudover er ansvaret for første verdenskrigs grave i Frankrig fra 1966 også pålagt forbundet. I 1953 begyndte man at afholde ungdomslejre med opgaven, at istandsætte krigskirkegårde, og gennem 15 år har mere end 61.000 unge deltaget i 236 lejre og 787 grupper i 15 af Europas lande under slagordet „forsoning over gravene“. Folkesørgedagen blev genoplivet i 1948, og fra 1953 blev den fastlagt til næstsidste søndag før advent.

Finansieringen af de store projekter sker gennem medlemsbidrag, der stadig er 6 mark, og gennem indsamlinger og ikke mindst ved statsstøtte.

Jubilæet fejredes ved repræsentantskabsmøde i stiftelsesbyen Berlin i dagene 11.-13. juni, hvor højdepunktet var festen i Berliner Kongreshalle med taler af Berlins borgmester Klaus Schütz og præsidenten for folkeforbundet dekan Walter Trepte.

Fra danske dagblade

Kirkegårde. 718
6/6. Kr. Dagbl. På Menighedsrådsforeningens årsmøde diskuteredes driften af kgd.e på kommunal eller menighedsbasis. En halv snes diskussionsdeltagere udtalte sig alle for den „kirkelige“ drift.

Grus eller grønt. 718:712
24/5. Berlingske Aften. Vore kgd.e er ved at blive grimme. Grønt er blevet til grus, til flisestumper og til polerede granitsten, siger havearkitekt Eigil Kjær.

600 frihedskæmpergrave fredes.
718(489):725.945.2(489)
5/3. Børsen m. fl. 600 frihedskæmpergrave ud over landet fredes nu af kirkeministeriet på indstilling fra det nedsatte udvalg.
10/3. Vestkysten, Varde. Kommentarer til den vanskelige udvælgelse af 600 ud af ca. 5000 navne.

Jyllinge. 718(489.11)
30/5. Roskilde Dagbl. På menighedsrådsmødet er det drøftet at købe jord øst for kgd.en til udv.

Hvalsø. 718(489.11)
9/4. Kr. Dagbl. Igen har der været hæværk på kgd. Denne gang var det især ligkapel og toilet, det gik udover.

København, Vor Frelzers kgd. 718(489.11)
18/4. Amagerbladet. 22/5 Bornholms Tid. Den hidtil benyttede askefællesgrav er ved at være fuldt

belagt, en ny er indrettet, og Dansk Ligbrændingsforening har skænket en skulptur, skabt af billedhuggeren William Fridericia. Arbejdet hedder „groende form“ en stiliceret blomsterknop udført i gotlandsk sandsten.

Store Magleby. 718(489.11)
14/3. Amagerbladet. Udvidelsen af kgd. er nu færdig og indvies den 23/3.

Farum. 718(489.12)
27/3. Fr.borg Amts A. Kgd.sudvidelsen venter på snarlig godkendelse.

Hørsholm. 718(489.12)
9/5. Nord-Aktuelt. Den nyudnævnte kgd.sinspektør skal i sommerens løb foretage studierejser rundt om i landet for at indsamle ideer til kgd.sudv.

Slagslunde. 718(489.12)
17/3. Nord-Aktuelt. Ved forhandling om dispositionsplan viste det sig, at kgd.en er 1/2 ha for lille, der skal også etableres en parkeringsplads.

Uggeløse. 718(489.12)
20/4. Fr.borg Amts A. Kirkeministeriet har 19/3 godkendt køb af 1,2 ha til udv. af kgd.en.

Finderup. 718(489.13)
23/4. Kalundborg Folkebl. Regulering af kgd.en er indledt, den skal udføres i to tempi. (Havearkt. Breinholt.)

Gørlev. 718(489.13)
1/5. Kalundborg Folkebl. Den 2000 m² store udv. omgivet af 68 m lang mur ventes afsluttet i juni.

Holbæk, Skt. Nikolai. 718(489.13)
12/3. Holbæk Amts Venstrebl. Kirkeministeriet har godkendt projekt til toilet- og folkerumsbygning. (Arkt. Monrad Hansen.)

Holbæk, Assistens kgd. 718(489.13)
12/3. Holbæk Amts Venstrebl. Menighedsrådet har tilbudt at udføre anlægsarbejde på de tyske soldater- og flygtningegrave for 8.300 kr.

Jyderup. 718(489.13)
3/6. Sjællands Tid. Det er vedtaget, at bygge ny kgd.smur i munkesten langs ny Kirkevej og Elmevej. Overslag 62.000 kr. (Arkt. Monrad Hansen.)

Kalundborg. 718(489.13)
13/3. Kalundborg Folkebl. Beslutning om fredning af frihedskæmperen Otto Edvard Larsens grav er kommet for sent, idet gravstedet blev ryddet 1962.

Ruds Vedby. 718(489.13)
2/4. Sjællands Tid. 30/4 Kalundborg Folkebl. Halvdelen af den 2800 m² store udv. er ved at være færdig, både drænet og planeret, der tages straks fat på sidste afsnit samt opførelse af toiletter og redskabsrum. Udgift 430.000 kr.

Gunderslev. 718(489.14)
30/5. Sjæll. Tid. Provst A. Steen Petersen foreslår en plæne anlagt på det ubenyttede areal mellem kirken og østmuren.

- Korsør.* 718(489.14)
22/4. Sjæll. Tid. Der er sket betydelige frostska-
der på den nye mur langs Kjærvej.
- Ottestrup.* 718(489.14)
17/5. Sjæll. Tid. Der foregår regulering af kgd.
- Slagelse.* 718(489.14)
21/3. Sjæll. Tid. Købet af jord til ny kgd. ventes
snart godkendt af kirkeministeriet.
1/4. Sjæll. Tid. Byrådet har godkendt forslag til
placering af den ny kgd. på arealet mellem Slots-
alleen og Ny Næstvedvej. Arealet er ca. 5 ha.
16/4. Sjæll. Tid. Sct. Peders og Sct. Mikkels sognes
menighedsråd foretog d. 15/4 en studietur til Ros-
kilde, Ballerup, Lyngby og Hillerød. Anlægget i
Ballerup fandtes for de fleste at ligge nærmest det
projekt, man har i tankerne i Slagelse.
- Elmelunde.* 718(489.15)
11/4. Møns Tid. 2000 m² er erhvervet øst for kgd.
en til udv., der skønnes at ville koste 80-90.000 kr.
(Havearkt. Klintø, arkt. Green, ingeniør Buch-
wald.)
- Havnelev.* 718(489.15)
11/6. Præstø A., 17/6 Kr. Dagbl. Sognerådet har
godkendt udstykning af 1870 m² til kgd.suds.
Arealet skal bruges til urnehave.
- Næstved, Gl. kgd.* 718(489.15)
2/4. Vordingborg Dagbl. Licitation over arbejdet
på krematoriet og kapeludvidelsen er afholdt. Den
samlede udgift bliver herefter 129.000 kr.
- Skelby.* 718(489.15)
30/5. Sjæll. Tid. Stormen var så hård ved kgd.s
træer, at det blev nødvendigt at kupere dem, man
håber derved at kunne redde dem. Desuden har
man plantet 8 nye lindetræer.
- Vordingborg.* 718(489.15)
28/3. Vordingborg Dagbl. Muren mellem kgd.en
og gasværket samt nogle smukke træer ønsker en
vordingborger fjernet, nu da gasværket skal ned-
rives.
- Kølstrup.* 718(489.21)
2/6. Fyens Stiftstid. En ny kombineret kapel- og
kedelrumsbygning opføres i stedet for det uheldigt-
liggende gamle kapel, der fjernes.
- Middelfart.* 718(489.21)
23/3. Morgenposten. En ny urnehave anlægges i
kgd.s sydvesthjørne, en ny kgd. skal anlægges ved
Østre Hougvej. Ligbrændingsforeningen foreslår
et krematorium bygget på den nye kgd.
23/4. Fyens Stiftstid. Plan til anlæg af de tyske
krigsgrave er blevet forelagt menighedsrådet.
- Odense, Assistens kgd.* 718(489.21)
9/6. Fyens Stiftstid. Begravelseskirken er blevet ud-
videt med en tilbygning indeholdende kølerum,
modtagelsesrum og venteværelse. I krematoriet er
installeret endnu en ovn, så der kan foretages 5000
kremationer om året. Udenfor begravelseskirken er
indrettet en kranseplads. Den gamle toiletbygning
- ved hovedindgangen er fjernet, i stedet er anlagt
en smuk beplantning og nye urnegrave. Udgiften
har været 650.000 kr.
- Errindlev, Annekskgd.* 718(489.31)
19/3. Loll.-F. Venstrebl. Ny parkeringsplads og vej
skal anlægges, samt en 4 m bred beplantning mod
syd og øst.
- Søllested.* 718(489.31)
31/3. Ny Dag. Det er drøftet at opføre nyt kapel.
- Våbensted.* 718(489.31)
28/5. Loll.-F. Venstrebl. Istandsættelsen af kgd.en
er ved at være afsluttet, men der mangler endnu at
reparere muren ud mod landevejen og præstegd.en.
- Stubbekøbing.* 718(489.32)
7/5. Loll.-F. Venstrebl. Kgd.sudvidelsen blev ind-
viet d. 3/5. Udgiften omkr. 70.000 kr.
- Nordjylland.* 718(489.4)
9/3. Aalborg Stiftstid. Fredningen af frihedskæm-
pergrave i Nordjylland omfatter 43 grave.
- Hirtbals.* 718(489.41)
27/4. Vends. Tid. Næste sommer anlægges mulig-
vis en ny kgd. på et allerede erhvervet areal i Em-
mersbæk. Arealet er på 8 tdr. ld. og har udvidel-
sesmuligheder.
- Hjørring.* 718(489.41)
4/3, 13/3, 18/3 Vends. Tid. 10/3 Kr. Dagbl. Sid-
ste udvidelsesmulighed, der vil give 150 gravplad-
ser udnyttede nu, udgiften er anslået til 35.000 kr.
- Koldemose.* 718(489.41)
9/5. Aalborg Amtstid. Alle hække langs gangene
skal fornyes i denne sommer.
- Rubjerg.* 718(489.41)
2/4. Ny Tid, Aalborg, 15/4 Vends. Tid. Arbejds-
ministeriet har bevilget 13.000 kr. til beskæftigel-
sesarbejde. Pengene skal bruges til at fortsætte ryd-
ningen af bevoksningen, der startedes for et par år
siden.
- Vestervig.* 718(489.42)
21/5. Thisted Amts. Tid. Udvidelse af kgd.en mod
øst er nu i gang. Arealet på 3.500 m² viser sig tid-
ligere at have været begravningsplads, sikkert for
munkene, idet man ved dræning har fundet skelet-
rester.
- Strandby.* 718(489.43)
25/4. Aalborg Amtstid. Kirkeministeriet har god-
kendt en udvidelse af kgd.en med 1800 m², der gi-
ver 150 gravpladser.
- Sdr. Tranders.* 718(489.43)
25/5. Aalborg Stiftstid, Aalborg Amtstid. Udvidel-
sen af kgd. mod nord og øst er påbegyndt. (Have-
arkt. R. Declercq.)
- Ulstrup.* 718(489.43)
20/3. Aalborg Amtstid. Kirkeministeriet har givet
tilladelse til udv. af kgd., kirkelåger skal dog god-
kendes inden de opsættes.

- Ålborg, Østre kgd.* 718(489.43)
1/6. Ny Tid, Ålborg. For at hente inspiration til det ny krematorium, der er under opførelse, har kirkegårdsudvalget foretaget studierejse til Karlskoga og Karlstad i Sverige.
- Kristrup.* 718(489.44)
9/5. Randers Amtsa., Folkebl. for Randers og omegn, 7/6 Folkebl. for Randers og omegn. Anlæg af urnehave med plads til 700 begravelser og børnebegravelser med plads til 54 grave bliver færdig i juni. En ny indgang til kgd.en fra Absalonsvej projekteres, og der anlægges urnefællesgrav.
- Skjødstrup.* 718(489.44)
10/5. Randers Amtsa. Ud. af kgd. forberedes. (Arkt. Morten Eriksen.)
- Randers.* 718(489.44)
8/5. Folkebl. for Randers og omegn. Et stykke kirke mur fra den første Sct. Peders kirke, der hidtil har siddet i kapelmuren på Østre kgd., er blevet flyttet til Kulturhistorisk Museum.
- Herning.* 718(489.46)
29/4, 28/5 Herning Folkebl. m. fl. Den nye kgd. skal indvies 13. juni. Kgd.en er anlagt efter plan udarbejdet af arkt. Jørgen Palle Schmidt og Knud Joos, vindere af konkurrence med 52 deltagere og udvalgt på grund af en klar hoveddisposition og stor æstetisk værdi. 20.000 m² er udlagt til gravpladser udformede som skov og græsarealer. Mindsten skal i skovområde være opretstående, i græsområderne liggersten af bornholmsk granit. Beplantning af det enkelte gravsted er begrænset til et mindre bed med lave planter. Al renholdelse og vedligeholdelse vil ske uden udgift for gravstedsfæsterne. Der er endnu ikke bygget kapel, men der er afsat plads dertil, og det er muligt, at det bliver opført som kapel-krematorium.
14/6. Herning Folkebl. m. fl. Under navn af Nordre kgd. blev den 6 ha store nye kgd. indviet af pastor Sommer. Efter indvielsen samledes man til en fest på Østergårds Hotel, her modtog kirkegårdsudvalgets formand, stadsingeniør Richard Bækgaard megen anerkendelse; der blev udtalt, at uden hans indsats var kirkegårdsprojektet næppe blevet realiseret. Den gamle kgd. ved Vestergade hedder fra nu af Vestre kgd.
- Holstebro.* 718(489.46)
14/3. Holstebro Dagbl. 2 frihedskæmpergrave bliver fredet på Holstebro kgd.
- Struer.* 718(489.46)
21/4. Holstebro Dagbl. Anlæg af tyske flygtningegrave, efter plan udarbejdet af forbundet for den tyske krigsgravforsorg, er overdraget anlægsgartner Poul Topp, Struer, og omfatter ny beplantning, anlæg af plæne, senere skal bygges en granittrappe, og der skal rejses et stenkor.
- Tarm.* 718(489.46)
7/3. Kr. Dagbl. Med forventet tilladelse fra kirke ministeriet har man købt 2 huse med et areal af 2.414 m² til udv. af kgd.en.
- Odder.* 718(489.47)
13/3. Horsens Folkebl. I dispositionsplanen er der sikret kirkegårdsjord 35 år frem i tiden.
26/3. Horsens Folkebl. Der ville blive flere ligbrændinger, hvis ikke det var så trist og besværligt at skulle helt til Århus eller Horsens.
- Århus.* 718(489.47)
5/3. Aarhus Stiftstid. 37 frihedskæmpergrave fredes på Århus kgd.e.
- Brædstrup.* 718(489.47)
19/4. Horsens Folkebl., 21/4 Skanderborg Amt A. Ud. af kgd. har været udbudt i licitation, 3 tilbud på 92.535, 100.959 og 103.796 kr. var indkommet.
- Ådslev.* 718(489.47)
14/3. Aarhus Stiftstid., 21/4 Kr. Dagbl. Sognerådet har godkendt udstykning af 1456 m² af præstegårdsjorden til brug for udv. af kgd.en. Arealet ligger vest for kgd.en. Projektet vil koste 60.000 kroner.
- Tyrsted.* 718(489.48)
21/5. Horsens Folkebl. Efter fornyet behandling af udvidelsesprojektet er man enedes om et areal på 3,5 ha, kommunen vil bære halvdelen af udgiften til erhvervelsen.
- Bække.* 718(489.49)
3/6. Kr. Dagbl. Kirken er blevet frilagt ved fældning af nogle store træer, og dens omgivelser bringes i øjeblikket i orden i forbindelse med en gade-regulering.
- Esbjerg.* 718(489.49)
31/5. Vestkysten m. fl. Danske arkitekters landsforbund har i dag udsendt konkurrencebetingelser for offentlig idé-konkurrence om den ny kgd.
- Gl. Haderslev, Damager kgd.* 718(489.61)
16/4. Dannevirke, 21/4 Kr. Dagbl. En udv. mod vest er under udførelse, en ny hovedindgang og parkeringsplads til 40 biler indrettes ved kgd.ens østside. (Havearkt. Langkilde.)
- Jels.* 718(489.61)
8/6. Jydske Tid. Træerne langs kgd.smuren er fjernet, da rødderne truede med at vælte muren, der vil blive etableret en ny beplantning snarest.
- Rødding.* 718(489.61)
17/4. Dannevirke. Sognerådet skal tage stilling til salg af 1,25 ha til udv. af den gl. kgd.
- Højer, ny kgd.* 718(489.62)
9/5. Jydske Tid. Menighedsrådet har vedtaget at bygge et hus til kontor, toiletter og redskaber. Omkostning ca. 60.000 kr.
- Åbenrå.* 718(489.63)
11/5. Jydske Tid. Arbejde med omlægning af de tyske flygtningegrave udføres i øjeblikket efter Volksbund Deutscher Kriegsgräberfürsorges plan. Man er desuden i færd med at anlægge græsbegravelse, hvor man kan blive begravet anonymt.

Allinge. 718(489.7)
7/3. Bornholms Tid. 4 bornholmske frihedskæmperes grave bliver fredet, den ene ligger på Allinge kgd., de andre ovre -.

Fra blade og tidsskrifter

Ligbrændingen i Sverige 1968. 614.62(485)
Ligbrændingsprocenten nåede 36,3 % for året 1968 i Sverige, idet der blev foretaget 29.971 kremeringer, en fremgang på 2.073 i forhold til 1967. Sverige har 61 krematoriebyer med 65 krematorier, 3 af disse havde i 1968 mellem 91 og 100 % kremering af samtlige døde i byen, 4 havde mellem 81 og 89 %, 9 havde mellem 71 og 80 %. For første gang har en by nået 100 %, nemlig Falun med 441 kremationer, heraf 325 (eller alle) borgere i byen. Lavest står Huskvarna med 14,2 %, 31 kremationer. (Ignis 41(1969)4:48-53.)

Kors på mørk bund. 656.835:718:725.945.2
Krigergrave og -mindesmærker er blevet brugt som motiv på frimærker i mange lande. I anledning af det tyske krigsgravsorgsforbunds dannelse i 1919 har det fået et frimærke udgivet. Wilhelm Lange fortæller om disse frimærker. (Kriegsgräberfürsorge 45(1969)4:106-09.)

Kirkegården som funktion. 718
I en tid, hvor kirkegårdsbesøgene er dalende, må interessen rettes mod gravstedsformer, der tilfredsstiller kravet om et håndgribeligt symbol uden forpligtelser. Kirkegården må for fortsat at være repræsentativ for vort kultur- og livsmønster gives en form, der er i takt med tiden og ikke lader smålige kommercielle hensyn bremse en værdifuld udvikling. Således skriver kirkegårdsinspektør, hortonom M. Falmer-Nielsen. (Landskab 50(1969)3:54-55.)

Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge.
718(43):061.22:718:725.945.2(43)
Den tyske krigsgravsorganisation er fyldt 50 år. (Ignis 41(1969)4:44.)

Kirkegårds konkurrencer til kritisk debat. 718:7.092
Landskabsarkitekt Torben Michelsen gør status over, hvad der er nået ved 5 offentlige arkitektkonkurrencer i Norden gennem 15 år. Fastslår, at programmerne ikke har vist klart, hvad bygherren har ønsket at få belyst, derfor er der ikke kommet synderlig fornyelse. (Landskab 50(1969)3:52-53.)

Regionsplanlægning og kirkegårde. 718:711
Referat af direktør Nils Grufmans foredrag ved Stockholm stifts præstekonference i Granninge. (Ignis 41(1969)3:28-33.)

Kirkegårdskultur i fortid og fremtid. 718:712
Om en kirkegård er god, siger Hellmut Schild, afhænger foruden af gravstenene af dens herskende beplantning. Forvandlingen fra en kirkegård præget de enkelte gravsteder til en kirkegård, hvor gravstederne er underordnet helheden med beplantning, der plantesociologisk er i overensstemmelse med den herskende, går kun fremad dersom kirkegårdsforvaltning, fagfolk beskæftiget på kirkegår-

den og gravstedsfæsterne går i samarbejde og lader sig dygtiggøre til at forstå helhedens betydning. (Kunst und Stein 14(1969)3:8-10.)

Tyske krigergrave. 718:725.945.2(43)
I anledning af Volksbund Deutscher Kriegsgräberfürsorges 50 års jubilæum er bladet „Kriegsgräberfürsorge“ udsendt som et udvidet nummer med beskrivelse af tyske krigergrave i 37 lande i Europa, Asien og Afrika ordnet landsvis, ledsaget af et stort billedmateriale og kortskitser. (Kriegsgräberfürsorge 45(1969)3:34-88.)

Gravstedsplantning og pasning. 718:726.821:712
Gode anlægsplaner og beplantningsforslag samt omkostningsberegninger. (Deutsche Friedhofskultur 59(1969)2:22-34.)

Gravstedsplantning og gravmæler i Dortmund.
På udstillingen i „Euroflor 69“ er der udført 36 konkurrencearbejder i gravstedsanlæg. Gravstedsanlæggene er sammenkomponeret til en helhed med monumentet. Kirkegårdsgartner-andelselskabet i Dortmund viser i en stand alle stadier gravstedspleje lige fra den nybegravede til den ældre grav, der trænger til omlægning, samt forskellige grader af plejeomsorg. (Deutsche Friedhofskultur 59(1969)5:75-86.)

Smukke planter til grønne grave.
Havearkitekt Eigil Kiær har i flere år skrevet og talt mod den af perlesten beherskede grav, han har i „Haven“ anvist nogle gode eksempler på bunddækkeplanter, både stauder og træagtige. (Haven 69(1969)3:90-93; Landsby-Graveren 36(1969)6:73-75.)

Udstilling af gravmæler. 718:726.825.1/4
Mannheim-Heidelberg billedhugger- og stenhuggerlaug har holdt en udstilling af håndværksmæssigt udførte gravmæler på Mannheims hovedkgd. Det er hovedsagelig opretstående smalsten med lodret udsmykning af fladerne eller reliefskrift. Ligeledes har der i Lemgo været vist arbejder af detlippiske stenhuggerlaug. (Friedhof und Denkmal 14(1969)1:2-7.)

Jugendstilen og gravmæler.
Med eksempler fra oldenburgske kirkegårde vises den i epoke i stilhistorien, der går fra 1895 til 1. verdenskrig, og som kendetegnes ved stileret planteornamentik. (Friedhof und Denkmal 14(1969)1:8-11.)

Industrielt fremstillede gravminder.
Den internationale havebrugsudstilling i Dortmund „Euroflor 69“ viser en specialudstilling af industrielt fremstillede gravmæler af granit. (Friedhof und Denkmal 14(1969)2:1-12.)

Mønsterkirkegård i Chur.
Anmeldelse fra åbningen af den schweiziske gravmindeudstilling i Chur (Se V.K. nr. 5 tillægsside 41.) (Kunst und Stein 14(1969)3:12-13,24.)

Studieuge i det figurlige gravmæle.
12 billedhuggere har tilbragt en uge på St. Gallen stenhuggerfagskole for at dygtiggøre sig i at udføre

figurlige relief til brug for gravsten. Leder var Franzo Annoni, Luzern. (Kunst und Stein 14 (1969)2:26-27.)

Ny hovedkgd. i Witten/Ruhr. 718(43)
En ny kommunal kgd. for byen Witten i Ruhr er taget i brug. Halvdelen af de 22 ha, der skal betjene den 80.000 store befolkning, er anlagt i park og plænekarakter. Düsseldorfske erfaringer hvad angår udformning af gravsteder og monumenter, d.v.s. 2/3 af gravstederne, er beplantet med bunddække og 1/3 med lave stedsegrønne træer og rådgivning og målregler for mindesmærker er anvendt. (Deutsche Friedhofskultur 55(1969)4:59-66.)

Studierejse til Schweiz og Sverige. 718(485+494)
Efter at have besøgt Bern, Luzern samt nogle små landsbykirkegårde i Schweiz og Stockholm, Göteborg, Karlskoga og Jönköping i Sverige, sammenligner forfatteren, havearkt. Hellmut Schildt kirkegårdskulturen i de to lande med den hjemlige tyske. (Steinmetz u. Steinbildhauer 85(1969)3:86-100.)

Lunds nye begravelsesplads. 718(486.7)
Arkitektkonkurrencen om den nye begravelsesplads. (Landskab 50(1969)3:42-51.)

Hvor stort skal kirkegårdsarealet være? 718.001
Om retningslinier og metoder til bestemmelse af behovet for begravelsesarealer. (Garten und Landschaft 78(1969)4:107-09.)

Dortmunds Kirkegårdsgartner-andelselskab. 718.007
Efter store betænkeligheder og lange forhandlinger dannedes for 10 år siden et andelselskab af kirkegårdsgartnerne. Ved fælles administration, planlægning og fordeling af bestilt arbejde blev arbejdsgangen forenklet, så det er blevet en god forretning at være kirkegårdsgartner. En anden fordel har de også opnået som f. eks. fællesindkøb af materialer og planter i større partier og dermed lavere pris, eller at fællesskabet som organisation er i stand til at overtage langvarige vedligeholdelser med betaling en gang for alle, hvilket den enkelte gartner ikke kan gøre. Den enkelte gartner er også blevet lettet i sin regnskabsføring, idet andelselskabet opkræver betalingen hos publikum. Alt i alt er både publikum og gartnere tilfredse med organisationen. (Deutsche Friedhofskultur 59(1969)5:87-88.)

Resolutioner

Kirkeministeriets skrivelse af 21/8 1964 (til biskoppen over Lolland-Falsters stift) om præsters ret til honorar for medvirken ved bisættelse af et medlem af menigheden, når bisættelsen finder sted fra et krematorium beliggende uden for pastoratets grænser.

I et senest med Deres Højærværdigheds erklæring af 10. september 1963 hertil indsendt andragende har sognepræst for A. og B. menigheder rettet forespørgsel om, hvorvidt en præst er berettiget til at oppebære honorar for sin medvirken ved bisættelsen af et medlem af menigheden, når bisættelsen finder sted fra et krematorium beliggende uden for pastoratets grænser og om præsten i et

sådant tilfælde er berettiget til at modtage dækning af udgifter til befordring.

Ifølge det oplyste er der tænkt på den situation, at en i A.-B. pastorat hjemmehørende person, der er død i sit hjemsovn, ønskes bisat fra krematoriet i X-købing.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at præster i almindelighed ikke har pligt til at forrette begravelser (bisættelser) uden for deres eget pastorat, jfr. her ved cirkulære af 8. maj 1948 angående kirkebetjeningens forhold uden for København og Frederiksberg afsnit I pkt. 3*), og at præsten i al fald i et tilfælde som det heromhandlede, hvor den afstand, præsten må tilbagelægge, er ret væsentlig, må være berettiget til at modtage honorar, såfremt han (frivilligt) indgår på at forrette begravelsen i X-købing.

Ministeriet finder intet at bemærke til, at der i sådanne tilfælde ydes præsten beforderingsgodtgørelse.

Kirkeministeriets skrivelse af 1/9 1964 (til stiftsøvrigheden over Helsingør stift) om, hvorvidt retten til et gravsted kunne fornyes for midler indbetalt for gravstedets vedligeholdelse.

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 15. maj 1964 hertil indsendt andragende har A. menighedsråd indberettet, at A. kirke ved bortfæstelsen i 1943 af fru N. N.s gravsted på A. kirkegård med stiftsøvrighedens approbation overtog vedligeholdelsen af gravstedet for et tidsrum af 50 år indtil den 1. januar 1994, mod at der herfor blev erlagt et vederlag én gang for alle på 1.200 kr.

Da retten til gravstedet imidlertid alene blev erhvervet for en 20-årig periode indtil 1. januar 1964 og der således nu skulle erlægges fornyelsesafgift, har menighedsrådet med henvisning til, at der ikke findes pårørende til nu afdøde N. N., foreslået, at der af den for gravstedets vedligeholdelse indbetalte kapital bliver afholdt det til fornyelse af retten til gravstedet for endnu en periode af 20 år indtil 1. januar 1984 fornødne beløb, der andrager 452 kr. Renten, ca. 30 kr. årlig, af den herefter tilbageblevne kapital tænkes anvendt til dækning af udgifterne ved gravstedets renholdelse og dækning med gran i den periode, for hvilken retten til gravstedet da vil være fornyet.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet må finde det rettest, at gravstedet opretholdes og vedligeholdes ved kirkens foranstaltning for hele den periode, som kirken har påtaget sig vedligeholdelse i, og ministeriet kan ikke godkende, at der finder udbetaling sted af vedligeholdelseskapitalen eller dele heraf forinden denne periodes udløb. Man henleder dog opmærksomheden på, at kapitalen efter vedligeholdelsesperiodens udløb i henhold til § 23 stk. 2 i anordning af 20. april 1953 om kirkegårde efter derom indgivet andragende af ministeriet vil kunne tillades udbetalt til kirkegårdens udvidelse eller til arbejder ved kirkegården, eventuelt kirken.

*) Se nærv. samling 1947-48 pag. 488.

Kirkeministeriets skrivelse af 28/9 1964 (til stiftsøvrigheden over Roskilde stift) ang. nogle bestemmelser i en kirkegårdsvedtægt om kirkens overtagelse af vedligeholdelsespligten for gravsteder og graveres rettigheder i denne forbindelse.

I et med stiftsøvrighedens erklæring af 7. august 1964 hertil indsendt andragende har A. sogns menighedsråd anholdt om godkendelse af det hoslagt tilbagefølgende udkast til ny vedtægt for A. kirkegård, udfærdiget på grundlag af den af Danmarks Provsteforening og Foreningen for kirkegårdskultur udgivne standardvedtægt.

Ved sagens fremsendelse har stiftsøvrigheden udtalt som sin formening, at de foretagne rettelser i standardvedtægtens §§ 21, stk. 3, og 37, stk. 1 og 2, ikke bør godkendes, idet kirkegården må have ansvaret for gravstedernes vedligeholdelse.

Stiftsøvrigheden har videre udtalt, at i tilfælde, hvor gravstedsfæstere ønsker deres gravsteder passet af graveren ved årlig betaling fra fæster til graver, må betalingens størrelse formentlig kunne aftales af parterne uden menighedsrådets indblanding.

I anledning heraf skal man meddele til efterretning og videre bekendtgørelse, at ministeriet med stiftsøvrigheden er enig i, at de omhandlede rettelser bør udgå, således at der ikke kan være tvivl om, at det er kirkegården som sådan der påtager sig vedligeholdelsen, omend den naturligvis – i overensstemmelse med, hvad der er sædvanligt andre

steder – overlader det til graveren på kirkegårdens vegne at udføre arbejdet med gravenes vedligeholdelse, f. eks. imod at oppebære det i vedtægtens § 37 nævnte vederlag. I særdeleshed henledes opmærksomheden i denne forbindelse på, at det ikke i vedtægtens § 21, stk. 3, kan fastsættes, at gravstedsbrugere i den givne situation skal kunne tilpligtes at overdrage gravstedets vedligeholdelse til graveren personlig. I tilfælde af den omhandlede art må vedligeholdelsen eventuelt overtages af kirkegården, jfr. lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde § 23, stk. 2 (lovbekendtgørelse nr. 455 af 23. september 1947).

Endvidere bemærkes, at det må være en følge af graverens stilling ved kirken, at han kun kan træffe aftale for egen regning om vedligeholdelse af gravsteder i det omfang, han er bemyndiget dertil af menighedsrådet, der i forbindelse med en sådan bemyndigelse også kan træffe bestemmelse om, hvilken betaling graveren skal være berettiget til at oppebære (f. eks. den i vedtægten fastsatte).

I tilfælde af, at menighedsrådet bemyndiger graveren til at påtage sig vedligeholdelsen af grave for egen regning, bedes det tilkendegivet graveren, at han alene er beføjet til at træffe aftale med gravfæstere om vedligeholdelse af gravsteder for eet år ad gangen, idet aftaler om vedligeholdelse af gravsteder for længere åremål mod erlæggelse af et beløb en gang for alle kun kan indgås med kirkegårdsbestyrelsen (menighedsrådet).

Foreningen for Kirkegårdskultur

Kontor: Vintappergården, Lyngbyvejen 485, 2820 Gentofte. — Postkonto: 11 915.

Formand: Sognepræst Povel Götke-Hansen, 5450 Otterup.

Næstformand: Folketingsm. Ove Hansen, 2750 Ballerup.

Sekretær: Kirkegårdsinspektør M. Falmer-Nielsen, Vintappergården, 2820 Gentofte.

Kasserer: Kirkegårdsinspektør Poul W. Olsen, Pileallé 2, 2000 København F.

Fra ovennævnte kontor forhandles:

Kirkegårdsprotokoller, pr. stk. kr. 170,00.

Samme med legatgravstedsregister kr. 200,00.

Gravstedsbreve, pr. 50 stk. kr. 15,00.

Vedtægt for kirkegårde, pr. stk. kr. 3,00.

Småskrift nr. 10: Den kgl. anordning om kirkegårde, kr. 1,00.

Tidsskriftet *Vore Kirkegårde*: 1928/29 kr. 10,00, 1929/30 kr. 10,00, 1930/31 kr. 10,00, 1931/32 kr. 10,00, 1932/33 kr. 10,00, 1933/34 kr. 10,00, 1936/38 kr. 10,00, 1947/50 kr. 10,00, 1950/53 kr. 10,00, 1953/56 kr. 15,00, 1956/59 kr. 20,00, 1959/62 kr. 20,00, 1962/65 kr. 20,00.

Enkelte hefter af løbende årgang pr. stk. kr. 8,00.

Register til *Vore Kirkegårde* bind I–XVI kr. 2,00.

Ved indmeldelse i Foreningen for Kirkegårdskultur modtager medlemmerne tidsskriftet gratis.

Vore Kirkegårde

Redaktør: Overgartner, hortonom Axel Andersen, Taastrup.

Redaktion: Ørnevej 1, 2630 Taastrup. Tlf. (01) 99 26 19.

Ekspedition: Pileallé 2, 2000 København F. Tlf. (01) Fa 63 41.

Abonnement: Medlemmer af Foreningen for Kirkegårdskultur får gratis tidsskriftet, der udkommer med 4 hefter om året. Enkeltheft sælges for kr. 8,00 pr. stk.

Henvendelse: Pileallé 2, 2000 København F.

Adresseforandringer bedes altid anmeldt til posthuset. Skulle bladet udeblive, bedes man klage til nærmeste postkontor.

annoncer tegnes hos redaktøren og i ekspeditionen.

annoncetakst: $\frac{1}{32}$ side kr. 16,50, $\frac{1}{16}$ kr. 28,50, $\frac{1}{8}$ kr. 45,00, $\frac{1}{4}$ kr. 80,00, $\frac{1}{2}$ kr. 150,00 og $\frac{1}{1}$ kr. 275,00; 10 pct. rabat for 4 gange og 25 pct. rabat for 12 gange.

MEMLEM AF
FORENINGEN AF DANSKE
UGEBLADE, FAGBLADE OG TIDSSKRIFTER

Vore Kirkegårde leveres iflg. aftale obligatorisk til medlemmer af Foreningen af danske Kirkegårdsledere og medlemmer af Østifternes Sten- og Billedhuggerforening, Stenhuggerlauget i København samt Stenhuggermesterforeningen i Jylland og Stenindustriens Arbejdsgiverforening på Bornholm. Endvidere vederlagsfrit til kirkeministeriet, landets stiftsøvrigheder, de kgl. bygningsinspektører samt provsterne.